

יג. אישה יכולה לטבול בליל שבת בסוף היום השביעי לנקיים אחרי השקיעה, אפילו לפני צאת הכוכבים, בתנאי שתבוא לביתה לאחר צאת הכוכבים²¹, ויש מי שהורה שלכתחילה לטבול בזמן בין השמשות אם רוצה לטבול במים חמים²². נשים אשכנזיות נהגו לטבול אחרי צאת הכוכבים, ואפילו במים חמים²³.

טבילה בשבת למי שלא הספיקה להתכונן

יד. מעיקר הדין, אישה שלא הצליחה לחפוף ולהתכונן לטבילה לפני כניסת השבת, אינה יכולה לטבול בשבת. מצד דין תורה אישה צריכה לעיין בגופה ובראשה. אם לא נמצא עליה שום דבר חוצץ, יכולה לעיין בגופה גם בשבת. ואולם, אי אפשר לקיים בשבת את תקנת עזרא של חפיפה הכוללת סירוק שער הראש והדחת בית הקמטים במים חמים. רחיצת כל הגוף היא רק לכתחילה, אך עיון בגוף וחפיפה מעכבים אפילו בדיעבד²⁴. הבעיה מתעוררת בעיקר בסירוק שער הראש, שלפי רוב הפוסקים יש בזה איסור תורה של תולדת גזוז, ולכן אי אפשר להתיר גם על ידי גויה. לכן אין להתיר טבילה כזאת גם בשעת הדחק²⁵.

טו. בדיעבד, אישה שלא הצליחה לחפוף ולהתכונן לטבילה לפני כניסת השבת, ואין לה שיער בראשה, יכולה במקרה של אונס גמור ובשעת דחק גדולה, כהוראת שעה ובאופן חריג, לעיין בגופה ולשטוף עצמה בפושרים מדוד שמש, ולטבול²⁶. יש מי שהתיר גם באישה שיש לה שיער קצר, כיוון שבשיער קצר אין קשרים ויכולה לבדוק שערותיה בידיה²⁷. ויש מי שהורה שבמקרי דחק מיוחדים, יכולה לחפוף ולסרוק שיערה על ידי גויה²⁸. וראה עוד כאן בהערה²⁹.

תפקידי הבלנית

וכתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל: ותעמיד אשה על גבה בשעה שהיא טובלת שתראה שלא ישאר משער ראשה צף על פני המים. והראב"ד כתב: אם כרכה שער ראשה בדבר שאינו חוצץ, כגון בחוטי שער, וטבלה בינה בין עצמה – עלתה לה טבילה. טור יורה דעה, הלכות נדה סימן קצח³⁰

21. שו"ת **חכם צבי**, סימן יא. **דרכי טהרה**, פרק יז, יג; וכן ב**שו"ת הרב הראשי** (תשמ"ח-תשמ"ט), סימן סד.
22. **טהרת הבית**, פרק יד, ג. הטעם כיוון שטבילה במים חמים בשבת אסורה מדרבנן. אולם לא גזרו על איסורי דרבנן בין השמשות לצורך מצווה.
23. **קרבן נתנאל**, שבת פרק ב, סימן כב. שו"ת **נודע ביהודה**, תנינא, אורח חיים, סימן כד. שו"ת **בני ציון** סימן עו. טעם המתירים הוא כיוון שטבילה כזאת שסמוכה לכניסת השבת, אין בה חשש שמא יחממו בשבת באיסור מים בשבילה.
24. ראה **ערוך השלחן**, יורה דעה, קצט, כא בבאיור הדברים.
25. **הרב אברהם יצחק הלוי כלאב והרב חיים קנייבסקי**, תשובות לשאלת **הרב מנחם בורשטיין**, סיוון תשס"ה, הובאו בשו"ת **פוע"ה חלק ג – פתרונות יישומיים בטהרת המשפחה**, עמ' 296, 298.
26. **הרב יעקב אריאל והרב דוב ליאור**, תשובות לשאלה הנ"ל, הובאו בשו"ת **פוע"ה שם**, עמ' 291–292, 295. ותבצע את כל הפעולות המותרות בשבת, כגון שתנקה היטב ציפורניה ותצחצח שיניה באופן המותר וכו'. תשובת **הרב אריאל** הובאה גם בשו"ת **באהלה של תורה**, חלק ה, סימן סט. תשובת **הרב ליאור** הובאה גם בשו"ת **דבר חבירו**, יורה דעה, חלק ב, סימן שטז.
27. **הרב יהושע נויבירט**, תשובה לשאלה הנ"ל, הובאה בשו"ת **פוע"ה שם**, עמ' 297.
28. **טהרה כהלכה**, פרק יח, כט. גם התיר שהאישה עצמה תבצע את פעולת הסירוק בידיה, בתנאי שברור שלא תישאר אף שיערה קשורה, וכן שידעת שפעולה זו לא תגרום בהכרח לתלישת שיער. וגם התיר לאישה שיש לה שיער קצר להסתרק במברשת רכה. **הרב אליהו מאדאר והרב אביגדור נבנצל** תשובות לשאלה הנ"ל, הובאו בשו"ת **פוע"ה שם**, עמ' 292–294, 296. **הרב מאדאר** הוסיף בתשובתו שבשעת דחק גדולה ביותר, ואין נוכרית, תחפוף במרכז שיער במים שהוחמו בדוד שמש, ולאחר מכן תפריד שערותיה בידיה.
29. הערת **הרב נחום אליעזר רבינוביץ**: נראה שכיום, כיוון שהנשים מקפידות על היגיינה יום יומית, כל נושא עיון הראש וחפיפה שונה, ולכן ניתן להקל בדבר. בפרט שיש להניח שכמנהג הנשים, האישה כבר חפפה את ראשה במהלך הימים הסמוכים לטבילה והרי הוא נקי, וניתן לסמוך על כך.
30. **בבית יוסף** (שם) הסביר שהרא"ש והראב"ד לא נחלקו כלל: דברי הרא"ש הם לכתחילה, שהאישה צריכה לטבול בנוכחות בלנית שתוודא שאף אחת משערותיה לא נשארו מחוץ למים. ואילו דברי הראב"ד אמורים כשאין בלנית ואין ברירה אלא לאסוף את השיער באופן שאינו חוצץ.

יח | מצבים מיוחדים בטבילה

טז. הבלנית צריכה לעמוד על גבי האישה הטובלת כדי לוודא שהטבילה התקיימה כראוי, ושלא נשארה שום שיערה של האישה צפה על פני המים בזמן הטבילה. אם הטובלת מתביישת, תבקש מהבלנית שתיכנס לחדר הטבילה רק אחרי שהטובלת ירדה למקווה. לאחר הטבילה הבלנית תצא, ורק אז תעלה הטובלת מהמקווה. אם אין בלנית, ראה להלן.

במקומות רבים, הבלנית בודקת את האישה לפני הטבילה כדי לוודא שאין לאשה חציצה על גופה. ברור שעיקר האחריות לכך מוטלת על הטובלת עצמה, ולא על הבלנית, לכן מעיקר הדין די בכך שהטובלת תעניין בגופה לפני הטבילה. עם זאת, יש שני יתרונות חשובים למנהג שהבלנית בודקת את האישה: ראשית, הבלנית יכולה לבדוק גם בחלקי הגוף שהטובלת אינה יכולה לראות; ומלבד זאת, יש לבלנית, בדרך כלל, ניסיון וידע הלכתי, ולכן היא יודעת היכן מצויים המקומות המועדים לחציצות, ואילו חציצות פוסלות בטבילה.

נשים רבות אינן רוצות לקחת על עצמן את כל האחריות לבדיקה, ולכן שמחות שהבלנית תעניין ותוציא אותן מידי ספק. נשים אחרות מרגישות חוסר צניעות ותחושה בלתי נעימה כאשר הבלנית בודקת אותן. לכן, יש להדגיש שמצד הדין – הטובלת רשאית לבדוק את עצמה ולטבול בלי בדיקה של הבלנית, ולקרוא לבלנית רק כאשר היא בתוך המקווה, שתבדוק שאין שערותיה יוצאות אל מחוץ למים.

שערי אורה, שער חמישי עמ' 187

יז. יש מעלה בכך שהאישה תבקש מהבלנית לבדוק אותה לפני הטבילה, אך בדיקה זו אינה מעכבת. לכן אם האישה הטובלת חפפה ובדקה עצמה כראוי ויודעת שהיא בקיאה בהלכות ולא רוצה שהבלנית תבדוק אותה, עולה לה הטבילה ואין לבלנית להתעקש עמה על כך. במיוחד יש לאפשר טבילה לנשים מסורתיות שהקפדה של הבלנית עלולה לגרום להן להימנע בכלל מטבילה.

יח. בנוסף לתפקידים הללו של הבלנית, נהגו שהיא תהיה הראשונה שתפגוש את האישה ביציאתה מהמקווה, כדי למנוע מצב שהאישה תפגוש דבר טמא בצאתה מהמקווה³¹.

יט. ראוי להכיר טובה לבלניות המוסרות נפשן על טהרתן של בנות ישראל, למרות שפעמים הרבה הדבר גורם להן הפסד זמן רב.

טבילה במקום שאין בלנית

כ. במקום שאין בלנית, על הטובלת לקחת אישה אחרת שתטביל אותה ותשגיח שכל שערותיה נכנסות לתוך המים³².

כא. אישה ששערותיה קצרות, יכולה לטבול ללא בלנית, ובלבד שהיא בטוחה שכל שערותיה בתוך המים³³.

כב. בשעת הדחק שאין אישה אחרת שתשגיח, יכולה לשים שבכה על שערותיה³⁴. אם טבלה ללא שבכה לא עלתה לה טבילה³⁵, ויש מי שהורה שהטבילה כשרה³⁶.

31. רמ"א, יורה דעה, קצח, מח.
 32. שלחן ערוך, יורה דעה, קצח, מ. וצריכה להיות יהודיה מעל גיל שנים עשרה.
 33. דרכי טהרה, תשובות ותוספות, עמ' 242, ה.
 34. שלחן ערוך, יורה דעה, שם. הרב מרדכי אליהו הורה לרב מנחם בורשטיין שהרשת תהיה סופגת מים, ושהאישה לא תהדק את הרשת על שערותיה יותר מדי.
 35. שו"ת רבי עקיבא איגר, מהדורה קמא, סימן קיד; הובא בפתחי תשובה, סימן קצח, ס"ק כב.
 36. דרכי טהרה, שם, ו. וראה ערוך השלחן, יורה דעה, קצח. הרב הרשל שכטר בפגישתו עם רבני פו"ה (ג' בכסלו תשע"ח) אמר, שאישה שעברה תקיפה מינית ואינה מסוגלת להיחשף בפני הבלנית, יכולה לטבול ללא נוכחות בלנית, שכן לדבריו הצורך בבלנית הוא מנהג, וכיוון שמדובר בדבר שאינו מצוי, אפשר לומר שלא היה בו מנהג.

כג. לכתחילה אין לבעל להיות בלן לאשתו, שיש בכך חיסרון גדול בצניעות³⁷. בדיעבד כשאין אישה יהודיה אחרת, הבעל יכול להיות בלן לאשתו באקראי³⁸. במצב דיעבד כזה תטבול האישה פעם אחת לפני שבעלה יראנה, לאחר טבילה כזאת מעיקר הדין היא מותרת לבעלה; ולאחר מכן תטבול פעם נוספת כשבעלה יטבילה³⁹.

טבילה לאישה חילונית שלא בדקה עצמה בשבעה נקיים

כד. יש מי שהורה שאישה חילונית שבאה לטבול ונתברר שלא בדקה את עצמה במשך השבעה נקיים, יש להטבילה, ובברכה, ולהסביר לה לאחר מכן כיצד יש לנהוג לכתחילה⁴⁰.

אישה שמפחדת להכניס את הראש למים

כה. אישה שעקב פחד בלתי נשלט אינה מסוגלת להכניס ראשה למים, אפשר לקחת דלי ולנקבו 'כמוציא רימון'⁴¹, וישפכו על ראשה באופן שהמים שבדלי יהיו מחוברים עם מי המקווה⁴². ואין עושים כך אלא מדוחק, לאחר בדיקת כל האפשרויות לטבול באופן הראוי מלכתחילה⁴³. ברור שבמקרה כזה, יעשו כך פעם אחת, גם אם בדרך כלל נהגה לטבול כמה פעמים.

אישה משותקת

כו. פתרון אפשרי וראוי לטבילת נשים משותקות הוא מקווה מיוחד שבו תותקן מעלית עשויה חומר פלסטי שיש בו נקבים גדולים. (מעלית כזאת יכולה לשבת על מסילות ברזל). הבלנית תפעיל את המעלית, והאישה תטבול במקווה כשהיא בתוך המעלית השקועה במים⁴⁴. רשימת המקוואות הארצית לנשים בעלות מוגבלויות מובאת בסוף פרק זה, עמ' 208-209. כז. במקום שאין מקווה מיוחד לטבילת נשים נכות, אפשר להקל שנשים יכנסו עימה לתוך המקווה, וירטיבו ידיהן במי המקווה, ויורידוה לתוך המקווה על מנת להטבילה, ויאחזהו

37. הרב משה דוד מכבי לוונטהל ('שאלות ותשובות מהר חברון', המעיין (תשרי תשנ"ז), מעמ' 34 ואילך), דן במקרה של מקווה המרוחק מהיישוב, והנשים חוששות לעלות לשם בשבת לבד, ובשאלה אם מותר שהבעל ישמש כבלן לאשתו. מסקנתו הייתה להתיר זאת. אך כיוון שהשאלה שם הייתה ציבורית וקבועה, שאל את הרב מרדכי אליהו ואת הרב יהושע נויבירט, ושניהם הורו לו למעשה שלא להתיר זאת.

38. בית יוסף, יורה דעה, קצח, בשם אגור והכל בו. שו"ת נודע ביהודה, תנינא, יורה דעה, קכב; הובא בפתחי תשובה, קצה ס"ק ב. שו"ת יביע אומר, חלק ד, יורה דעה, סימן טו. בשו"ת דברי יציב (יורה דעה, סימן צה) הציע שבמקרה כזה תטבול בחלוק רחב.

39. הרב זלמן נחמיה גולדברג בפגישתו עם רבני פוע"ה, י"ב בכסלו תשס"ג. וראה עוד טורי זהב (קצח, יד) בשם מהר"ח אור זרוע והשר מקוצי.

40. שו"ת מעין אומר, חלק ז, הלכות נדה, סימן עה. טעמו: עדיף שתטבול כדי להצילה מאיסור דאורייתא של נדה כיוון שנראה שלא יחכו עד שתספור שבעה נקיים מחדש. ונימק שתברך על הטבילה משום מצות חינוך, וכמו בילדים קטנים, כך הדין בגדולים בתחילת דרכם. וראה שו"ת נודע ביהודה, המצוטט לעיל בעמ' 144.

41. דהיינו, לחזור את הדלי באופן שאפילו רימון - שהוא פרי גדול יחסית - יוכל לצאת דרכו. וראה שלחן ערוך הרב (יורה דעה, הלכות תיקוני המקוה ועשייתה), שזהו שיעור של טפח על טפח.

42. הרעיון הוא שהדלי ששופכים ממנו את המים לא יהיה מוגדר ככלי מבחינה הלכתית כיוון שחורר באופן כזה שאינו ראוי לכלום, ואז המים שנשפכים ממנו ועוטפים לחלוטין את ראשה של האישה נחשבים כחלק ממי המקווה, והטבילה עולה לה גם אם ראשה נשאר מחוץ למים. וראה ספר החינוך, מצוה קעה.

43. הרב מרדכי אליהו בפגישה עם רבני פוע"ה, כ"ב בתמוז תשס"ד.

44. הרב יחיאל מיכל שטרן, עמק הלכה - אסיא חלק א, עמ' 257-275.